

Esteettömät ja vaativat esteettömät luontoreitit – opas kartoittajille

Esteettömien luontoreittien kartoituslomakkeet on kehitetty vuosina 2018-2020 ja uudistettu Suomen Paralympiakomitean toimesta Reitit ja Rakenteet -hankkeessa vuosine 2023-2024. Samalla kartoituslomakkeiden nimi vaihdettiin **Reitit ja Rakenteet** kartoituslomakkeiksi. Uudistuksessa otettiin huomioon luontokohteiden rakenteiden kartoittamista paremmin sekä lisättiin kartoitukseen näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen kannalta oleellisia asioita.

Luontoreittien kartoittaminen

Luonto poikkeaa oleellisesti rakennetusta ympäristöstä, olkoonkin, että esteettömät luontoreitit ovat useimmiten rakennettuja. Vaativat esteettömät luontoreitit voivat olla myös luontoon muodostuneita valmiita reittejä, kuten metsäautoteitä, huoltoteitä tai muita vastaavia reittejä, joita on reititetty uudestaan vaativiksi esteettömiksi luontoreiteiksi.

Luonto tuo mukanaan omat haasteensa myös kartoittamiseen. Rakennetun ympäristön millit muuttuvat luonnossa senteiksi tai jopa metreiksi. Vuodenaikojen vaihtelut ja sääolosuhteiden muutokset vaikuttavat kartoitukseen ja tuloksiin. Siksi kohteita tarkastellaan aina kartoitushetken tilanteen mukaan. Vuorokaudenaika ja päivämäärä ovat tärkeitä tietoja, samoin säätila. On hyvin erilaista kartoittaa luontoreittiä loppusyksyisenä päivänä verrattuna kevätpäivään, vaikka kellonaika olisi sama. Ensisijassa luontoreitit kartoitetaan aina kesäolosuhteissa, ellei tilaaja halua nimenomaan talvikartoitusta.

Esteettömien luontoreittien kartoituskriteerit käsittivät aikaisemmin 21 kartoituslomaketta ja vaativien luontoreittien kartoituslomakkeet 14 kartoituslomaketta. **Reitit ja Rakenteet** lomakkeet käsittävät 14 lomaketta, joiden avulla kartoitetaan esteettömät ja vaativat esteettömät luontoreitit.

Esteettömyyskartoituksen tarkoituksena on selvittää, kuinka esteetön luontoreitti ja siihen liittyvät rakenteet ovat. Reitit ja rakenteet lomakkeiden avulla kartoitetaan kohteesta saatava ennakkotieto (kohteiden mahdolliset verkkosivut ja painetut esitteet), opastus, reitit, sekä kulkureittien pintamateriaalit, reitin varrella olevat taukopaikat, luontokohteet ja rakennelmat. Näitä ovat esimerkiksi taukopaikat, laavut, näköalatasanteet ja lintutornit.

Kartoituksen avulla saadaan tietoa siitä, missä kohdin esteettömyydelle asetetut kriteerit kohteessa toteutuvat ja missä kohdin ne eivät toteudu.

Esteettömyyskartoitus tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää kohteen korjaus- ja muutostöiden suunnittelussa. Kartoituksessa kerätyn tiedon perusteella tehdään toimenpide-ehdotuksia niihin kohtiin, joissa esteettömyys ei toteudu, sekä luodaan kohteen esteettömyyskuvailu.

Esteettömyyskuvailu julkaistaan saavutettavassa muodossa sellaisella alustalla, josta retkeilijä löytää sen helposti, kuten yleisellä retkeilyn verkkoalustalla ja esim. kunnan verkkosivuilla.

Kartoitus on hyvä tehdä luontokohteen suunnittelun alkuvaiheessa. Kartoituksen tekeminen

auttaa suunnitelmien laatimista kaikissa korjaustöissä. Korjaus- ja muutostöiden yhteydessä voidaan yleensä samalla parantaa esteettömyyttä.

Esteettömyyskartoituksen voi toteuttaa, vaikkei muutostöitä olisi suunnitteilla. Kartoituksen tuloksena tulee usein esiin asioita, joissa voidaan esteettömyyttä parantaa ilman suuria korjaustoimenpiteitä. Kartoituksesta saadaan tietoa huolto- ja kunnossapitotöiden yhteydessä tehtäviin esteettömyyttä parantaviin toimenpiteisiin. Esimerkiksi polttopuiden sijoitteluun puuvarastossa apuvälineen käyttäjän kannalta parhaaseen paikkaan.

Kartoittaminen käytännössä

Kartoitus käynnistetään hankkimalla saatavilla oleva ennakkotieto kohteesta ennakkotietolomakkeen (lomake 1) mukaisesti. Sen jälkeen siirrytään itse reitille ja sen varrella oleviin kohteisiin. Reitin varrella on hyvä tarkistaa ennakkotietojen paikkansapitävyys vertailemalla niitä todellisuuteen.

Kartoituslomakkeiden kaikki kohdat käydään läpi ja pääsääntöisesti kysymyksiin vastataan rastimalla ruutuun K = kyllä, E = ei tai Ek = ei koske kyseistä reittiä tai kohdetta. Osaan kysymyksiä liittyy lomakkeisiin merkitty numeerinen kriteeri, jonka toteutuminen todennetaan mittaamalla. Kyllä-vastaus tarkoittaa aina ongelmattonta tilannetta, eli kriteeri täyttyy ja ei-vastaus tarkoittaa, että kriteeri ei täyty. **Jos lomakkeessa oleva kriteeri ei täyty**, mittauksen tulos merkitään lomakkeeseen. Niitä hyödynnetään raportointi ja esteettömyyskuvailun laatimisen vaiheessa.

Joissakin kysymyksissä pyydetään merkitsemään rasti E-sarakkeeseen, jos reitillä tai sen varrella olevissa kohteissa ilmenee kysymyksessä esitetty ongelma (esimerkiksi "rastita E, jos kulkureitti on roskainen"). Tämä kysymysmuoto on valittu lomakkeeseen, koska on haluttu kyllä-vastauksen tarkoittavan aina esteetöntä eli hyväksyttävää tilannetta ja että ongelmakohteet saadaan merkityksi E-sarakkeeseen. Tämä helpottaa raportointia.

Kartoituslomakkeissa on tilaa lisätiedoille. Siihen voi kirjata raportoinnin kannalta tärkeitä lisähuomioita ja tietoja, jotka eivät tule esille lomakkeen kysymysten muodossa.

Raportointi

Kartoituksesta laaditaan kerätyn tiedon pohjalta kirjallinen raportti, jota täydennetään valokuvin. Raportin muoto ja laajuus sovitaan etukäteen tilaajan kanssa. Luontoreitin kartoituksen tarkoituksena on antaa tietoa kohteen esteettömyydestä. Kartoituksen tulokset esitetään tiivistetysti ja helpotajuisesti.

Raportissa esitetään kehittämistä vaativat asiat – erityisesti jos ne ovat vaaratekijöitä reitillä kulkeville ihmisille. Tavoitteena ei ole antaa liian yksityiskohtaisia ohjeita asioiden muuttamiseksi, vaan pikemminkin kuvailla asioiden tila. Valokuvat auttavat havainnollistamaan hyviä, haasteellisia tai esimerkiksi vaaraa aiheuttavia kohtia reitillä ja sen varrella olevissa kohteissa.

Raportin lopuksi voidaan todeta, onko reitti, sen osa tai sen varrella oleva kohde tehdyn kartoituksen perusteella esteetön, vaativa esteetön vai ei kumpikaan. Jos reitti ei ole esteetön, kerrotaan esteelliset kohdat tai kohteet ja paikannetaan ne. Mutta tätäkin tärkeämpi on reitin ja kohteiden selkeä kuvailu.

Esteettömyys kuvailu

Esteettömyys kuvailun alkuun on tärkeää kuvailla reitti, liikkumisen, näkemisen, ymmärtämisen ja kuulemisen erityispiirteiden kannalta. Esteettömyys kuvailusta on julkaistu tarkempi sisällysluettelo Reitit ja Rakenteet -hankkeen loppuraportissa. Kuvailun perusteella retkeilijän on helppo saada oleellinen tieto kyseisen luontoreitin ominaisuuksista. Kuvailuun voidaan lisätä mitattuja tietoja. Jos esimerkiksi luiskan leveys on vähemmän kuin vaadittu 1,2 m, voidaan kuvailuun kirjoittaa "luiskan leveys on 1,0 m". Tästä voi itse kukin päätellä, kuinka kyseinen kohta toimii hänen itsensä kohdalla.

Esimerkkejä kuvailun sisällöstä

Kohteen kuvailun perusteella luontoreittien käyttäjät pystyvät arvioimaan mahdollisuutensa käyttää reittiä ja sen kohteita.

Esimerkki esteettömän reitin kuvailusta löytyy esimerkkejä Metsähallituksen luontopalvelun nettisivustolta sekä Arctic Lakeland/esteettömyys sivustolta.

Toimenpide-ehdotukset ja niiden luokittelu

Tilaaajan kanssa voidaan sopia, että kartoituksen tuloksena syntyneet toimenpide-ehdotukset luokitellaan kahteen ryhmään: vaaraa aiheuttavat sekä liikkumista ja toimintaa haittaavat/estävät asiat. Lisäksi ne voidaan jaotella kehittämistoimenpiteisiin ja ylläpito-toimenpiteisiin. Vaaraa aiheuttavia asioita ovat esimerkiksi "joen ylittävän sillan kaide on katkennut, putoamisvaara" (paikka määriteltävä), ja samalla se luokitellaan ylläpito-toimenpiteisiin. Tai liikkumista ja toimintaa haittaavat/estävät asiat: "opasviitat puuttuvat reittiosuudelta" (osuus määriteltävä), ja samalla se luokitellaan kehittämistoimenpiteisiin.

Kartoituksen suorittaja ja työn eteneminen tiivistetysti

Esteettömyyskartoituksen suorittajan tulee olla tehtävään koulutettu tai esteettömyyteen perehtynyt luontokohteiden esteettömyyskartoittaja.

Kartoituksen suorittajan tehtävät:

- kartoituksen suorittamisen suunnittelu lähtötietojen pohjalta
- kartoituksen suorittaminen
- tulosten analysointi ja raportin kirjoittaminen
- esteettömyyskuvailun kirjoittaminen ja julkaisu yhteistyössä tilaaajan kanssa
- raportin esittely tilaajalle

Mittaustyökalut ja tarvikkeet

Esteettömyyden kartoittaminen on pääasiassa mittaamista ja havainnointia.

Kartoituksessa tarvitaan seuraavia varusteita:

Rullamitta

Rullamitta on kartoittajan perustyökalu, jonka avulla kerätään mittatietoa kohteesta. Suositeltava rullamittan pituus on viisi metriä. Tarvittavia mittoja ovat esimerkiksi reitin leveys, ovien vapaan kulkuaukon leveys tai kynnyksen korkeus.

Etäisyysmittari

Etäisyysmittari on laite, joka mittaa etäisyyden kohteeseen rullamittaa pidemmällä matkalla.

Kamera

Valokuvat täydentävät paikalta kerättyä tietoa. Valokuvia käytetään havaintoja selventävänä kuvituksena raportissa. Mustavalkoista valokuvaa voidaan käyttää tummuuskontrastien riittävyyden arvioinnissa sekä ympäristön yleisen selkeyden havainnollistamiseen. Tummuuskontrasti on selkeä, jos se erottuu mustavalkoisessa kuvassa.

Kaltevuusmitta

Kaltevuusmitalla mitataan reitin ja rakenteiden kaltevuuksia. Digitaalinen kaltevuusmitta antaa tuloksen prosentteina tai asteina. Esimerkiksi 8%: n kaltevuus on asteina 2,86°. Kaltevuusmittaan on hyvä lisätä rima jatkopalaksi, joka helpottaa kaltevuuden mittaamista pidemmällä matkalla. Raporttiin merkitään kaltevuus aina prosentteina.

Muita kartoituksen työkaluja

Älykello, GPS-mittari, tallentavat reittijäljet antava laitteisto, älypuhelin sanelin ominaisuudella, kaltevuusmitan pidennysosa, jne.

Kriteeristön muu käyttö

Kriteeristöä voidaan käyttää myös tarkistuslistana luontoreittien suunnittelijoille, rakentajille ja kunnossapitäjille.

Suomen Paralympiakomitea ry

Valimotie 10, 00380 Helsinki

www.paralympia.fi

1.6.2024